

omnibus corporibus vivis æquabiliter esse fusam, nec separabilem a corpore esse, quippe quæ nulla sit, nec sit quidquam, nisi corpus unum, & simplex ita figuratum, ut temperatione naturæ vigeat, & sentiat. Pugnancia hic Dicæarcus manifestè loquitur. Nam ipsamet temperatio naturæ, qua corpus vigeat, ac sentit, etiamsi nulla alia suppetent, quibus hæc falsa demonstrarentur, non esse *nomen inane animum*, atque *animam* perspicuè ostendit, nisi de verbis altercari placuerit. Hoc enim nomine apud ipsos materialistas id intelligitur, quod principium est, quo corpus vigeat, ac sentit. Hinc optime Augustinus lib. 10. de Trinit. c. 20. ex dubio existentie animæ luculenter ipsius existentiam deducit. „ Si quis dubitat, vivit; si dubitat, unde dubitat meminit; si dubitat, dubitare se intelligit: si dubitat, certus esse vult: si dubitat, cogitat; si dubitat, scit se noscitur: si dubitat, judicat se non temerè consentire oportere. „ Adde-rem ego, si negat, ex ipsa negatione & vivere, & meminisse, & intelligere, & cogitare, & scire manifestè concluditur: hoc autem talium operationum principium est, quod *animam* vocamus. Neque hic ejus naturam inquirimus, de existentia tantum disputamus: ac rectè concludere cum Cartesio possumus: *ego cogito: ergo sum*. Quod in me cogitat, anima est.

326 Discretio hæc, sive tactus interior, quo nos & agere, & res alias ab aliis, & a nobis distingui sentimus, *conscientia* dicitur; consciique sumus illorum, a quibus internè aliquo modo afficimur, eorumque discrimen inter se, aut a nobis internè quasi tangimus, & discernimus. Hoc melius quisque in se sentit, quam verbis explicetur. *Facultas* enim *sentiendi* cuique per sensum intimum notissima est.

327 Corol. Quum intima conscientia sentimus, & nos internè agere, atque a rebus, qui nosmetipsi non sunt, affici; & principii in nobis agentis, & alterius principii in nos agentis conscientiam habemus. Conscientia igitur principii in nobis agentis perspicua est animi in nobis existentis demonstratio, de qua dubitare solum per summam insaniam quis potest? e qua nec tribus anticyris sanabitur.

328 Schol. Nam idem dicendum de principiorum in nos agentium existentia, aliqui existimant. Posset enim fieri, ut affectio intima ab ipsa animæ modificatione oriretur, quin certi esse queamus, aliud præter animam nostram existere. Verum æquè mihi evidens est ab interna conscientia, dum ab aliis rebus afficior, a me ipse non affici, ac sit, me affectionem illam sentire. Quocirca alicujus saltem a me distincti, atque in me agentis principii, conscientia admonitio perspicua demonstratio esse videtur: quid-

quid sit de indole principii illius agentis, quam illa affectio non demonstrat quidem certè.

329 Conscientia in nobis perfici non potest, nisi adsit quædam representatio illius rei, cujus conscientiam habemus; quæ quidem apparitio plerumque per imaginem aliquam fit: nonnumquam etiam vellicationes quædam sunt, sive affectiones omni figura destituta. Actio, qua hujusmodi representationes peraguntur, *cognitio*; potentia has representationes perficiendi, *facultas cognoscitiva* nuncupatur.

330 In potentia cognoscente duas quasi facultates distinctas intelligimus, quas *superiorem*, ac *inferiorem* vocare solent: per inferiorem homo cum belluis convenit, quibus cognitionem aliquam inesse experientia testatur, imperfectam illam quidem & confusam, nec nisi ad objecta materialia se extendentem. Ab superiore, seu rationali facultate anima ideas puras, distinctas, ac rerum etiam a sensibus remotarum perceptionem habet. Porro omnia, quæ objectum cognitionis esse possunt, aut sensibilia, ac individua sunt, aut abstracta, seu universalis (Log. 16, 37). Sensibilia aut præsentia sunt, aut aliquando fuerunt: illa per sensus, hæc per *imaginationem* percipiuntur. Ceterum res abstractas cognoscere, *intellectus*, ac *rationis* opus est.

331 Corol. Cognitiones, quæ a sensibus, imaginatione, aut memoria peraguntur, communes brutis animantibus sunt, atque ad inferiorem cognoscendi facultatem attinent: parumque ab illis distaremus, nisi illa quadam divina vi a sensibus remota cognoscendi præditi essemus.

332 Experientia itidem, ac intima conscientia (327) sentimus, a rerum cognitione in nobis excitari motum quemdam internum, quo vel eas habere cupimus, aut a nobis abesse. Id ipsum ab effectis in belluis internè accidere, ex eo, quod in nobis experimur, luculenter deducimus. Nam easdem, quibusdam objectis aliquo sensu perceptis, aut accedere, aut refugere conspiciamus. Hos animi motus, quibus aliquid appetimus, aut aversamur, *voluntatem* nuncupari, lippis, ac tonsoribus notum est. In belluis hujusmodi permotiones *appetitus* vocantur. Atque hæc quidem, ut facultatum animæ generalem notionem habeamus, dicta sint: verum easdem singillatim oportet enucleare.

CAPUT SECUNDUM.

De sentiendi facultate.

333 *Facultatis sensitivæ* notionem jam dedimus Logica nostre art. 11. Nimirum potentia illa, quæ in anima no-

stra res extra se existentes, ac eam quodammodo afficientes, percipit, facultas sentiendi dicitur. Quum vero res extra nos existentes afficere animam non queant, nisi mediantibus externis corporis sensibus, rectè hi veluti nuntii considerari possunt, animam referentes, quid extra ipsam in rerum natura existat, quibusque modificationibus, & qualitatibus, saltem relatè ad ipsam, corpora extranea donatasint.

334 Quinque sensibus nos instructos esse, a pueris discimus; visu nempe, auditu, gustu, odoratu, tactuque res omnes percipimus, quæ extra nos sunt. Nihil ad animam nostram potest accedere, quin ab his, veluti janitoribus, introducatur: unde proverbium philosophicum invaluit: *nihil est in intellectu, quod prius non fuerit in sensu*. At quomodo hujusmodi notitiæ ad animam perveniunt? en paucis sensationum æconomiam.

335 E cerebri substantia, tamquam e radice, tenuissima fibrilla nascuntur, quæ in unum collectæ per medullam spinalem e cerebro descendunt, atque in diversos ramulos discriminatæ, per totum deinde corpus effunduntur. Arborem quamdam inversam diceret, cujus rami dorsum protensi ad spinam dorsi tamquam ad truncum referuntur, qui ascendens per collum ad cerebrum radices figit; e quo nutrimentum, succos, vitam derivat. Hujusmodi fibrillæ descendentes e cerebro, & subtiliores continenter factæ, ad extimam usque corporis superficiem deveniunt: ita ut corpus animale tete quoddam e nervis contextum jurè possis appellare. Sensationum instrumenta hæc sunt, quibus anima aliorum corporum præsentiam, actiones, modificationes, qualitates percipit; aut etiã ab illis afficitur, prout in corpus ab ipsa informatum agunt. Apud omnes tam medicos, quam philosophos convenit, nervos omnes per corpus diffusos instrumentum esse, quibus anima sensationes recipit, aut motus in corpore peragat. Innumeris enim experimentis institutis in nervis, ab eis benè valentibus functiones sentiendi ritè perfici; iisdem impeditis, aut malè valentibus respondentibus operationes suspendi, destitui, aut perturbari, compertum est.

336 Corol. 1. Extima igitur nervi commotio per corpus usque ad cerebrum propagata, ratio sufficiens est sensationis in anima excitatæ: qua commotione, ac propagatione deficiente, sensatio nulla respondere potest. En rationem tot motuum corporibus impressorum, quin animam ab his afficiatur, ut in paralysi, apoplexi, aliisque infirmitatibus nervos aut obreientibus, aut ad munera sua ritè obeunda temperie debita destituentibus.

337 Corol. 2. Duplex commotio in quâlibet animæ sensatione distinguitur: altera externa, qua nervi concutuntur, in ipsisque motus excitatur: interna altera, per ner-

vos ad cerebrum usque transfusa, atque externæ respondentis, qua anima concutitur, ac ad sentiendum determinatur. Sunt, qui primam sensationem, alteram sensationem vocent (Log. 11): alii sensationis externæ, ac internæ nota distinguunt. Nos promiscuè utrumque nomen usurpabimus, ubi distinguere alteram ab altera non oporteat, ad animæ excitationem indicandam. Hinc aptè nervi illi sensationem transmittentes *organum sensus* vocantur.

338 Corol. 3. Planum est, sensationem sine sensatione dari, minimè verò sensationem sine sensatione, saltem præterita, existere posse. Ratio est manifesta; nam quandoque accidit, nos externè concuti, quin ulla sensatio in anima respondeat. Hoc videre licet tum in dormientibus, quum etiã in nobis vigilantibus, qui ab stellarum radiis percillimur diurno tempore, quin sensatio ulla in anima excitetur, ab vehementiore radiorum solis vibratione impedita, certè adè extenuata, ut nullum effectum sensibile producat.

339 Quemadmodum sensationem in externam, ac internam tribuunt, sic organum sensus in externum, & internum partiuntur, cui divisioni altera sensus interni, ac externi respondet. Organa sensuum externa illa sunt, quæ in extima corporis superficie resident: interna per corpus ad cerebrum distenduntur. Sic etiã sensus externus illa facultas dicitur, quæ ope externorum organorum exercetur: cui altera respondet sensus interni, vi cujus ideas ab externo sensu transmissas sensu intimo percipiuntur; conscientiam etiã sensum intimum licet appellare (326). Hæc tantum claritatis gratia inventa sunt: plerumque enim sensus nomine veniunt tam sensio, quam organum sensus, ac facultas objecta percipiendi.

340 *Sensorium commune* illam partem cerebri vocant, in quam confluunt organorum sensus, quæ fibræ sunt per totum corpus diffusæ; eo quod ibi sensationum omnium sedes sit, centrumque commune. Hujusmodi motiones in cerebro agitatæ *idea materiales* apud recentiores audiunt: peripatetici *species impressas* appellarunt: quod nomen Makus sensationi tribuit, num rectè? nihil moror. Peripatetici tamen rem melius expressisse videntur: sensio enim, seu organi permotio, quandoque sine specie impressa (338) accidere potest. Nam ut Boheravius auctor est, quando duæ uncie aquæ in ventriculos cerebri effunduntur, homo nihil quidquam sentit neque fragorem maximi tormenti, neque lucem vividissimam, neque penetrantissimam ab ustione dolorem, *Præf. tom. 4.* sed nomina, seu signa ad placitum cuique licet imponere pro lubitu (Log. 42).

341 Sensationum generales regulæ hæc sunt. ima. Ut

sensatio ritè peragi queat, in organo, ac sensorio communi, recta dispositio adesse debet, ac justa temperatio, quæ nec nimium ab permotiohibus excitari, nec lentè admodum transfundi in animam patiatur. Id enim experimento quotidiano compertum est, maximè in feminis hystericis, vehementiorem commotionem sensationes pervertere, ac mentem turbare: tardiores in stupidis nullum fermè sensum excitare. 2da. Etiam organis integris, ac perfectè conformatis, congrua permotio in organo fieri debet, ut hoc munera sua ritè expleat: si enim justo major aut minor sit, ea quæ in præcedenti regula inconvenientia indicata sunt, sequantur, necesse est. Sic etiam minima animalcula acies oculorum effugiunt: nimius fragor minorem retundit: os aceto perfusum, aut aloes amaritudine exacerbatur sapor non percipit. 3tia. Sensus quivis organa peculiariter habet, quibus exercetur, nec ab aliorum organorum permotiohibus ad propria munia excitatur: nec enim auribus sapor, oculis sonos, naribus colorata percipimus. 4ta. Organis commotis, haudquaquam integrum nobis est, sensationes in anima impedire, mitigare, extinguere, aut in alias permutare. Hoc cuivis experientia propria liquet, fortasse magis quam velleat. Demum ne minutiora alia persequamur, eodemmet agente, atque intensitate eadem motionis existente, quandoque major, quandoque minor sensatio excitatur, non solum in diversis patientibus, verum in eodem etiam subiecto pro diversa organorum dispositione aliter temperato. Quotidiana in nobis exempla capere possumus, maximè si bonæ, ac infirmæ valetudinis status componamus.

342 Ex dictis sequentia Corollaria non invitè descendunt. 1 In quavis sensatione quatuor necessariò adesse debent; agens organum percillens, organi commotio, commotionis transmissio ad cerebrum, ac animæ conscientia id percipientis. 2 Dum commotio eadem est, sensatio eadem existere debet: ac proindè duo objecta similem motionem excitantia ab anima confundi debent, ac pro uno eodemque accipi. 3 Quo organa mobilia sunt, eo facilius sensationes excitari: ab hisque delicatissimas quasdam sensationes oriri, quæ penè fidem superant, ut in musicis compertum est. 4 Ope instrumentorum impressionem adjuvantium majorem facultatem, sive ut ajunt, *spheram* sensus acquirere; eo quod objecta ad organa pervellenda aptius applicentur. Demum errorem a sensibus nullum in animam induci; ipsi enim ea exactissimè referunt juxta leges a natura præscriptas: occasio tamen plerumque sunt deceptionis animæ præcipitanter judicium ferentis ob sensationum similitudines.

343 Corollarium generale ex hæcenus expositis liceat de-

deducere, quod nescio an omnibus probandum sit: nempe facultatem sentiendi ab facultate cognoscendi nunquam sejunctam esse posse. Adderem etiam revera facultatem sentiendi nihil aliud esse, quam ipsammet cognoscendi facultatem, prout ad impressiones in organa factas refertur, aut sui mutationem status respiciunt. Sed hæc meditatione magis quisque sibi persuadebit, quam longa rationum serie, si ad sequentia animadvertat. 1 Motus in corporibus automaticis excitati, puta in horologio, machinis &c. nullam sensationem efficere; quia facultate cognoscendi destituuntur; quæ si adjungeretur corpori illi tecnico, ita ut conscientia illorum motuum polleret, sensibile diceretur. 2 Sensibilitas, si ejus metaphysicæ natura introspectiatur, nihil aliud est, quam capacitas percipiendi mutationes, quæ in ente sentiente hant; ab his enim mutationibus, quæ sentientem determinant ad percipiendum sui status mutationem, nulla oritur sensatio. 3 Essentialis differentia inter materiam, ac spiritum hæc est; ut hic mutationum suarum interna conscientia polleat, altera non item. Quod si & materia sui status mutationum perceptione donari posset, dabium lokianum de materiæ cogitantis possibilitate, ac proinde in spiritum conversæ, in philosophia triumpharet, ac revera materiam sentientem possibilem esse concluderet. Vide, quæ de anima brutorum infra dicemus.

Juvat hic Tullium de his disserentem inducere: „Nos enim, inquit, ne nunc quidem oculis cernimus ea, quæ videmus; neque enim est ullus sensus in corpore, sed ut non solum physici docent, verum etiam medici, qui ista aperta, ac patefacta viderunt, via quasi quædam sunt ad oculos, ad aures, ad nares a sede animi perforata: itaque sæpe aut cogitatione, aut aliqua vi morbi impediti, aperiunt, atque integris, & oculis, & auribus, nec videmus, nec audimus: ut facile intelligi possit animum & videre, & audire, non eas partes, quæ quasi fenestræ sunt animi, quibus tamen nihil sentire queat mens, nisi id agat, & adsit. Quid quod eadem mente res dissimillimas comprehendimus, ut colorem, sapor, calorem, odorem, sonum? quæ numquam quinque nunciis animus cognosceret, nisi ad eum omnia referrentur, & is omnium iudex solus esset. Atque ea profectò tum multò puriora, ac dilucidiora cernentur, quum, quo natura fert, animus pervenerit: nam nunc quidem quamquam foramina illa, quæ patent ad animam a corpore, callidissimo artificio natura fabricata est, tamen terrenis concretis corporibus sunt intercepta quodammodo: quum autem nihil erit præter animum; nulla res objecta impedit, quominus percipiat, quale quidque sit. Tusc. QQ. lib. 1, c. 20. Legis etiam

lib. 2, de Nat. Deor. *Sensus autem interpretes, ac nucli rerum &c.* quæ brevitati consulentes, omittimus: in his tamen plura, quibus dicta confirmantur, reperies mirabili eloquentia depicta.

CAPUT TERTIUM.

De Anima Sede.

344 **A**nimam in corpore tamquam in propria regia commorari, etiamsi ætatum omnium consensus non existeret, intima cuique de hac veritate conscientia persuaderet. Dicæarchum verò cum Aristoxeno, æquali, & condiscipulo suo, doctos sane homines omittamus, quorum alter ne condoluisse quidem umquam videtur, qui animum se habere non sentiat: alter ita delectatur suis cantibus, ut eos etiam ad hæc transferre conetur. Harmoniam autem ex intervallis sonorum nosse possumus, quorum varia compositio etiam harmonias efficit plures: membrorum verò situs, & figura corporis vacans anima, quam possit efficere harmoniam, non video. Tusc. lib. 1, c. 18. Ad philosophos saniores accedamus, qui animum habere confidentes, fortassis de animæ sede melius ratiocinentur.

345 Veteres philosophi non omnes animam toto diffusam corpore existimarunt. Hoc ex lib. 1 Tusc. QQ. cap. 9 perspicuum est, ubi Tullius philosophorum opiniones de animi natura recenset. Imò Aristoteles lib. de motu anim. c. 6 non toto corpore existentem innuere videtur. Peripateticorum recentium hæc opinio fuit, ad tempora nostra propagata. Ceterum amplius id sustineri non posse, ex his, quæ art. 340 exposuimus, perspicuum est. Si enim anima toto corpore, veluti aqua in spongia contineretur, nulla ratio reddi posset, cur, injecta aqua in cerebrum, sensationes impediantur in reliquis corporis membris. Videmus etiam, ligato strictè membro aliquo corporis, in inferiore ejus parte sensationem impediri. Neque concipi potest, quomodo anima, recisis partibus corporis, retrocedat, ac veluti contrahatur, quod materialitatis speciem quamdam præferre videtur. Demum præsentia illa toti corpori coextensa sine divisibilitate, immensitatis nescio quid continet, quod ad creaturas transferre nefas est.

346 Toto cerebro contineri animam alii excogitarunt, ex his, quæ præcedente capite de sensationibus disseruimus, argumentum deducentes. Verum post multas monstrorum inspectiones, in quibus cerebrum destructum; ægrotantium, qui partem aliquam exesam, aut corruptam habuisse, post dissectionem inventi sunt; institutis etiam in belluis experimentis, partem aliquam resecando, in-

tegra vita manente; ab hac opinione cessatum est, atque ad peculiare cerebri partes sedes animæ translata. Bufonius in *diaphragmate cerebri*, sive membrana ipsum involvente: Cartesius in *glandula pineali*: Peyronus in *corpore calloso*, sive substantia candente, quæ inter duo hemisphæria cerebri continetur: in cujusque *nervi origine* Burdenavius animæ sedem sitam esse dixerunt. Verum de singulis his partibus eadem recurrit difficultas, quæ de toto cerebro modò exposita est: Inveni enim sunt homines, quorum cerebrum his partibus destitutum erat, nec tamen a muneribus animi peragendis cessaverant.

347 Schol. Paucis hic cerebri descriptionem dabimus, quam si quis fusiore calamo descriptam velit, apud anatomicos præsertim recentes Willisium, Winslovium &c. inveniet. Ut communia integumenta corporis *cutem, cuticulam, adipem, carnosumque panniculum* taceam, quibus omnia corporis membra conteguntur; cerebrum intra cranium, veluti capsulam osseam, solidamque contineri, omnibus notum est. Ejus substantia massa quædam est glandulosa, quamdam rotunditatis speciem, inæqualiter tamen affectans, ad exteriorem occipitis formam accedentem. Interiore, ac exteriore membrana circumvestitur, quas *meninges* vocant. Externa illa ab majore duritie *dura mater*, interna verò ab subtiliore, ac molliore materia *pia mater* audit: matris nomen ab eo, quod internam substantiam quasi foveant, ac tutentur, sibi demeruerunt. Cerebrum deindè, si hoc nomine totam massam intelligas, in tres partes dividit Pascolus; *cerebrum* proprie dictum, *cerebellum* ac *medullam oblongam*: *cerebrum* est pars in sincipite collocata: quæ occiput tenet, *cerebellum*; ab hocque *medulla oblonga* descendit. Cerebrum in duo quasi hemisphæria dividitur, quæ a duplicatura *dura matris* versus internam partem proveniunt, ac in dexterum ac sinistrum distinguunt. Ejusmodi separationem a quadam cum fale messoria similitudine *falx, septum* etiam *lucidum* audire consuevit. Intra cerebrum continetur substantia quædam cinerei coloris, a quo *cineream* vocant; intraque ipsam aliam album induens colorem, quæ solidior est, idèoque *corpus callosum*, aut *medulla cerebri* est appellata. Inibi etiam *glandula pinealis* seu conarium, quam nobilem Cartesius reddidit ab animæ sede ibi collocata. E cerebro proximè decem nervorum paria originem ducunt, alia triginta e medulla spinali derivantur, hinc quadraginta omnindè nervorum conjugationes, seu *paria* in corpore humano reperiri, apud anatomicos in confesso est. Originem verò ab cerebro trahere, vel per immediatam derivationem, vel per remotiorem spinalis medullæ communicationem ex

hactenus dictis perspicuè deducitur. Nervorum munia his versibus continentur:

*Olfaciunt primi, videt altera copula; motum
Tertia fert oculis: quarta est pathetica: quinta
Olfacit, & gustat, faciemque & viscera jungit
Communi affectu: has imitatur sexta, oculisque
Affectus animi prodit, ramumque ministrat
Intercostalem, sed septima fertur ad aures,
Faucesque & linguam, perque os dispergitur omne.
Ostava invadit variis præcordia fibris.
Par nonum & decimum cum vertebralibus, omnes
Quos ulro expetimus, peragunt in corpore motus.*

348 Corol. 1. Falsa est deductio, quam Chambersius in suo Lexico trahit ex quibusdam monstris sine cerebro re-
pertis, aliisque experimentis in canibus, columbis &c. quæ sine cerebro, aut capite etiam, si diis placet, reciso vixerunt: nimirum cerebrum ad vitam non videri necessarium; quod & anima sedem in eo haud sitam esse probaret. Nam & monstra illa, ut ipse citans Prestonium, ac Verneyum ait, aliquam partem cerebri, aut saltem medullæ dorsalis habuisse compertum est, in qua per aliquod temporis spatium anima functiones vitales peregisse potuit: quod ad alios eventus similes in animalibus capite multatis, si vera sunt quæ narrantur, extendi potest. Nec quæ in probationem adducit vitæ superstitis, negotium facesset neganti, ea supervixisse: ait enim ex insufflatione pulmonum compertum fuisse, adhuc vitales motus in cane, cerebro extracto, permansisse. Automaticus hic motus ab aere excitari potuit in machina illa animali, quæ adhuc a calente corpore, ac spiritibus animalibus commotis perageretur. Quæ de insectis in medium adducit laudatus auctor, minimè rem conchiunt, quum ex observationibus Reaumurii in historia insectorum, conformatio organica eorumdem prorsus ab reliquorum animalium diversa sit.

349 Corol. 2. Ceterum verisimilius est, animam in cerebro sitam esse: qua tamen ipsius parte, prorsus incertum. Sedem habere variantem ex his, quæ Chambersius retulit *art. ant.* fortassè deduci posset; ita ut in illis, qui aliquo cerebri vitio laborent, statio diversa sit pro infirmitatis, aut impedimenti natura. Quid si in cerebro collocata, mobilis semper, ac numquam eidem puncto adhaerens, omnia recurreret nervorum capita, prout necessitas suaderet? Mihi quidem hoc pereceptu difficile non est, maximè si memoriæ phænomena inspiciamus, quæ explicatus

tus perdifficiles in aliis hypothesis habent; in hac autem minoribus urgentur difficultatibus. Verum de his postea, ubi de imaginatione recurret sermo.

350 Nondum compertum est, quo pacto sensationes excitentur, ac motus in corpore perficiantur. Alii a nervorum oscillationibus ab extrema parte ad cerebrum usque propagatis sensationes mentales perfici crediderunt: alii a fluido nerveo, seu spiritibus animalibus, corpusculis nimirum tenuissimis ex puriore sanguinis portione secretis, tam sensationes, quam motus præcipui excitari arbitrantur. Utrumque adhibent alii, ut tam a motu fibrarum oscillatorio, quam a spiritibus vi motu transmissis proveniant. Secretionem hujusmodi spirituum in cerebro perfici, passim apud anatomicos, ac physicos receptum invenies, mirabili naturæ auctoris machinamento, ut ad munia exequenda præsto sint, id disponentis.

351 Verum quod summam omnibus sapientissimi Artificis reverentiam, commendationem, & cultum ingenerare debuerat; materialistis ansam dedit, ipsum e cordibus hominum extirpandi, animam in cerebrum, ac spiritus animales transformantibus, ut postea videbimus. Id unum hic recensere sufficiat, ab auctore libri, cui *systema naturæ* titulo est, a magnitudine cerebri animæ facultates metiri, quasi cerebrum ipsum homini pro sale sit, ne putrescat. Nimirum, anima materiali constituta, sibi plaudunt:

*Felix, qui potuit verum cognoscere causas,
Atque metus omnes, & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari!*

Virg. Geor. 2. v. 490.

Verum nihil proficiunt; ad lumen enim puræ veritatis hujusmodi commenta evanescent. Nam vel magnitudo cerebri absoluta ad facultates animi dimetiendas consideratur; vel relativa, habito ad molem corporis respectu. Si primum dixeris, elephantes, qui dimidia majus hominis cerebrum habent, in dupla, aut sesquialtera proportione ingeniosiores erunt, ac *sesquialysser* merito dici poterunt: quod in maximis aliis belluis, cujus cerebrum intropicere non licuit, etiam verum erit. Quid si ad relativam proportionem recurras? magisne ingenio in utero matris Newtonum valuisse dices, quam quum mirabiles illas progressionem inveniebat? Et quidem habita proportione, majore tum cerebro pollebat, quam dum opera sua conscriberet. Sed non juvat ejusmodi ineptiis tempus contedere.

CAPUT QUARTUM.

De imaginandi facultate.

§. I.

De Imaginatione.

352 Quotidiano experimento compertum habemus, rerum quarum aliquando sensibus hausimus notionem, sensationes in nobis excitari; vel nobis id imperantibus, vel etiam invitis, vel imprudentibus. Facultas hæc res præteritas animo sistendi *imaginatio*, *phantasia*, *potentia*, aut *facultas imaginativa* dici solet. Imagines illæ, quæ animo sistuntur, *phantasmata* nuncupantur.

353 Ceterum imaginationem in *activam*, ac *passivam* distribuunt: illa est facultas excitandi sensationes jam perceptas, altera recipiendi impressiones in sensus factas. Nullum igitur objectum, quod sensibus perceptum non sit, ad imaginationem pertinere potest. Inest tamen imaginationi quædam facultas *componendi*, sive *figendi* novas imagines ex sensationibus jam ante perceptis. Sic Angelos alatos nobis repræsentamus, humano capiti cervicem equinam jungimus, atque alia benè multa, quæ pictorum, ac poetarum provincia sunt.

354 Schol. Non negamus, quandoque fibras sensorias ab aliqua interna causa ita permoveri possi, ut sensationem quamdam excitent, quæ non sit alicujus præhabitæ redintegratio, sed nova quædam idea in anima respondeat, ab aliis omnino diversa; in febribus præsertim acutis id contingere posse, Boerhaviò assentimur. Hæc tamen solum probant, internè nos percipi sine causa extrinsecus agente posse; minimè verò sine organi commotione imaginationem excitari.

355 Ideæ, quarum una recurrente, altera etiam animo sistitur, *consociatæ* dicuntur. Passim evenire nobis experimur, ab objectis aut visis, aut imaginationi iterum præsentatis, aliarum rerum insimul ideas recuperare. Sic a vestibus alicujus conspectis personæ imago; ex locorum recordatione rerum inibi gestarum memoria animo obversatur. Plurimumque similitudo inter objecta satis est ad recordationem; ut dum hominem amico similem intueor, hujus reminiscor: quod ad belluas extendendum esse familiari exemplo canis, ab ostentato baculo fugientis ob verbera olim inflicta, perspicuum fit. Ab idearum consociatione *memoria artificialis*, cujus meminimus Logicæ art. 307,

pror-

prorsus dependet. Vulgare sunt exemplum nodi in vestibus facti, aut chartæ frustulum in thecam pulveris tabaci injectum, ut postea recordemur ejus, cujus interest memoriam refricari.

356 Corol. 1. Idearum consociatio aliquam rationem sufficientem habere debet, a qua desumatur phantasmatum regressio. Hæc vel e similitudine, qua sensus affectus fuit ab utroque objecto, vel e tempore, in quo utraque sensus modificatio contigit, repeti debet. Nonnumquam tamen evenire solet, ut neque a similitudine, nec a tempore consociare ideas valeamus; aut jam ante consociatarum unius ab alia recordationem excitemus; aut demum refricationem impediamus; eas tamen excitationes sopire, maximè alias vividiores imagines concitando, sine magistro didicimus.

357 Magna inter imaginationis phantasmata dissimilitudo intercedit: alia enim vividiora, remissiora alia, clara, diuturna, languida, fugacia, obscura plurima sunt. Ab hac diversitate repetenda est facilitas quædam, aut difficultas, quam nobis inesse experimur phantasmata excitandi. Si imagines recentes sint, attentius res consideratæ, aut diuturno tempore conspectæ, facillimè imagines recurrunt, atque ad nostrum imperium statim animo se sistunt: quæ si per transennam, perfunctoriè, vel semel tantum viderimus; aut numquam, aut maxima difficultate illarum recordamur. Id maximè in rebus domesticis experimur, quas a pueris ob oculos semper habuimus, puta parentes, fratres, domesticos, domum, supellectilem, quorum facillimè imagines restauramus:

Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.

quæ verò iter agentes, obiter ut fit, vidimus, statim obliterantur.

358 Corol. 1. Dum imaginatio phantasmata reproductit, idea illa *materialis* (340), quæ cerebro vi sensationis impressa fuit, suscitetur, oportet. Nulla enim alia ratio sufficiens inveniri potest repetitæ hujus sensationis, nisi organi iterata commotio: aliter, integrum nobis foret reatum omnium aliàs sensibus perceptarum, imò & non perceptarum, imagines refigere; quod experientiæ contrarium est, quin opus sit rem exemplis, aut rationibus confirmare.

359 Corol. 2. Ex præc. Corol. eruitur ratio explicandi, cur cerebro læso, aut torpente, imagines restaurari non possint, & quare rerum præteritarum memoria obliteretur. Referente Thucydide, quidam e peste Peloponnesiaca convalescentes obliti sui fuerunt ita, ut alio in mundo

degere viderentur. Alia exempla affert Plinius Hist. nat. lib. 7, cap. 24. *Ictus lapide oblitus ess litteras tantum; ex prealto telio lapsus, matris, & affinium, propinquorumque cepit oblivionem; alius egrotus servorum tantum.* Quemdam novi postquam e febrī periculosa convalescere cōpisset, crepundiis, ac cupediis velut puerum maximē delectatum, eosque, a quibus hęc requirebat, alioquin ipsi familiares, haud internoscentem; quorum postea, sibi redditus, consciusque factus a domesticis, tanta eum cepit verecundia, ut illorum conspectum per dies aliquot vitaret. Aliqua videlicet in cerebro respondet commotio, aut dispositio actioni animæ suas ideas restauranti, quæ quidem quam simillima sit, oportet, illi, quam objectum impressit, dum sensationem in cerebrum transmisit: quæ tamen a præterita illa omninō dependeat ita quidem ut ab extrinsecis, aut etiam intrinsecus agentibus causis in posterum queat impedi, aut destri; hocque in eventibus modo narratis contigisse, dicendum arbitror.

360 Corol. 3. Quo igitur vividior fuerit sensatio præcedens, ac fortiorem in organo commotionem excitaverit, eo facilius anima phantasma illud postea instaurabit. Quod si non solum fortis, ac vivida sensatio, verum & sæpius iterata fuerit, majorem anima acquirat facilitatem eandem redintegrandi; donec aut per longam cessationem organi, aut per impedimentum aliquod superveniens facilitas illa deperdat. Hoc tamen a dispositione quadam in organum inducta explicari posse, conjectando postea dabimus.

361 Corol. 4. Quid si aded vivida sit imago illa redintegrata, ut æquet, aut superet, principio aliquo interno id adjuvante, præteritam sensationem? Indubium est, tunc imaginationi objectum non ut præteritum, at ut ita dicam, *recordatum*, sed velut præsens sisti debere. Conscientia enim illa (326) objecti præsentis a forti sensatione, qua ob objecti præsentia ferimur, ratio sufficiens nobis est, rem absentem a præsentem discernendi. Et in cur amentes, furiosi, aut phantastici videre sibi videntur tot objecta, quæ in eorundem imaginatione tantum existunt. M. Bruto nocte concubia ante Philippicam pugnam intentione scribenti spectrum quoddam secum alloqui visum fuit, ad Philipporum mœnia ad diem sequentem iterum se eundem conventum ire denuntians, quod postea infelicis pugnae exitus præsagium fuisse, existimatum fuit: re tamen fervida huius stoici imaginationis effectus esse potuit, silentio noctis, ac rerum externarum tumultu quiescente, ad vividiora phantasmata concitanda magis expeditæ. Solitudo enim, ac tenebræ maxime phantasiam adjuvant ad vim suam exorandam, imaginesque vividius depingendas; quod

quod a majore animæ applicatione, rebus externis tacentibus, ac nullas vel debiles commotiones organo imprimantibus, repetendum est.

362 Schol. Maxima hic occurrit difficultas explicandi, quomodo sensiones ad cerebrum usque propagatae ideas materiales, non solum ibi concitent, ut actuale phantasmatis perceptionem in anima producant; verum hæc etiam sensatione præterita, & consopita, possit denuo ab anima exsuscitari. Sunt, qui putent, impressa quædam in cerebro remanere vestigia, quæ profundiora etiam fieri queant ejusdem sensationis repetitione, recursuque spirituum animalium eandem motionem excitantium. Imagines alii excogitarunt quasi cera insculptas, a quarum inspectione recordatio in anima concitetur. Hanc hypothesisim perantiquam esse testis est Cicero: „Ego autem quodammodo memoriam admiror. Quid est enim illud, quo meminimus? aut quam habet vim? aut unde naturam? . . . Utrum capacitatem aliquam in animo putamus esse, quo, tamquam in aliquod vas, ea, quæ meminimus, infundantur? absurdum id quidem: qui enim fundus, aut quæ talis animi figura intelligi potest? aut quæ tanta animo capacitas? an imprimi quasi ceram animum putamus, & memoriam esse signatarum rerum in mente vestigia? quæ possunt verborum, quæ rerum ipsarum esse vestigia? quæ porro tam immensa magnitudo, quæ illa tam multa possit effingere? „ Tusc. lib. 1. cap. 25.

Memini quondam, dum Bonneti analysim psychologiam legerem, venisse mihi in mentem, recordationis arcanum a nervulorum cerebri permotionibus diutissimè continuatis repeti posse: ita ut quoties fibrillarum motio a sensibus excitata in cerebro permaneret, anima applicatione quadam ad huiusmodi fibrillarum motum, sensationem reproduceret; recordaretur nimirum illius objecti, a quo olim affecta fuit. Quum verò fibrillæ ita invicem complicatæ sint, ut motio unius plurium aliarum commotionem concitare debeat, aut illis jam permotis, agitationis permanentiam adjuvare, ab huiusmodi motuum complicatione consociatarum idearum (356) catenationem exponi posse non diffidebam. Verum re maturius perpensa, ac tot motuum concursiones diu perdurare non posse cognoscens, aliud, dum hæc agitarem, in animum subit, quod paucis exponere non gravabor, dummodo ne tamquam novarum hypotheseon confector, traducar; sed rem in medio relinquens, ut ab perspicacioris ingenii philosophis inter commenta humanæ mentis perpetuò exulare jubeatur, si nullo fundamento innixam esse compererint.

Ac primò illud pono, quod haud difficulter concessum tri autumo ab his, qui divisibilitatem materiæ ultra id, quod

quod concipi potest, norunt extendi: fibrillas videlicet innumeras tantæ tenuitatis in cerebro existere, ut numerum idearum materialium, quas homo toto vitæ cursu acquirere valeat, facile superent. Hallero teste, Hookius ponens, saltem tertiam minuti secundi partem requiri ad ideam formandam; hominem, qui solidos centum annos viveret 9, 467, 280, 000. ideas formare posse deducit; qua summa ad tertiam partem redacta, ob tempus somno consumptum, tantum 3, 155, 760, 000. remanerent. Cerebri substantiam ad duas libras materiæ continere supponit laudatus auctor, adeoque in particula substantiæ granum ponderis continente 205, 452, partes visibiles exhiberi posse asserit. Commode igitur supponere possumus, quum tot suppetant in cerebro fibræ, cuilibet ideæ materiali suam fibrillam respondere.

Jam si ponamus animam per cerebrum discurrere posse (349), ac perniciosissimo motu ad quamlibet fibrillam accedere, dum commovetur ab externa organi impulsione, *primitivarum* idearum formationem habemus. Ab experientia verò discimus, etiam organi commotione cessante, multoties animam eandem sensationem, sive ideam materialem retinere; quod tantum ab applicatione animæ ad illam fibræ antea commotam, in eoque statu, in quo a motu collocata fuit, permanentem, repeti posse videtur. Et hæc fortasse illa sunt vestigia, quæ passim impressa remanere dicuntur ab auctoribus, ut quodammodo recordationis mysterium exponant. Nec enim typos exculptos aut insculptos in cerebri substantia permanere ab externis, aut internis concussionibus, quisquam somniverit. En jam quò rem deducam: dum anima voluntatem concipit suas præteritæ sensationes renovandi, ad illas fibræ accedens, ac eo modo sitas, quo tum, quum affecta primò fuit, illas revivens, denuò ab his afficitur, ac pristina sensationis recordatur. Quod si fibræ in eadem positura non manserint, phantasma nullum remanet; videlicet illa fibræ dispositio, a qua ideæ primitivæ excitatio originem duxit, phantasma esse videtur, sive ideæ materialis in fibræ perseverans; quam fibræ quum rectè positam anima invenerit, nihil videlicet a pristino statu motam, præterita sensatio renovatur.

Sanè qui motum fibræ actualem ad idearum renovationem exigunt, quo pacto fibrarum oscillationes renoventur, difficulter expedient. Nam si animus hoc pollet facultate; cur rerum omnium recordari nequit, quum sit integrum ipsi ad libitum fibræ commovere? Cur antequam recordemur, plures ideas, nec opinantes, concitamus aliquando, quas meminisse non juvabat? Cur novas ideas sine organi externæ commotione non creamus? Si ergo ani-

mus

mus instaurare motiones non potest, quas aliquando habuit, e quibus recordationem oriri dicunt, a quo tandem agente hæc fibrarum commotio perficitur? hoc unum restat, ut anima sine hujusmodi oscillatione ideas materiales recognoscere queat, ac sibi iterum representare: aut si hæc motio fibræ est necessaria, oscillationem illam primitivam diutissimè permanere posse fateamur, oportet: quod nescio an alicui probandum sit.

Ceterum si fibrarum posituram phantasmatis vices gerere admittamus, haud ineleganter recordationis phænomena exponi posse videntur. Nam dum anima voluntatem concipit alicujus ideæ redintegrandæ, hæc illac circumcursans, ac ut ita dicam, commentarios suos revisens, phantasma illud, sive fibrillam tamdiù quærit, donec in illas fibræ incidat, a quarum positione, contactuque præcedens illa sensatio, aut sensationum series a fasciculis fibrarum olim representata fuit. Sapius experimur, antequam recordemur, plura alia phantasmata menti obversari, quæ minimè requirebamus: identidem etiam ab uno ex his statim in quæsitæ objecta incidimus: quandoque post longam inquisitionem invenimus; aut demum a labore superse demus, inventionem desperantes; quæ omnia indicare videntur internum quemdam animi motum, ac applicationem ad diversas fibræ, a quibus plures per transennam sensationes, seu recordationes excitantur, donec in eas incidat, quæ præteritæ sensationis causa fuerunt, aut viciniores his sunt, sive consociatæ (355) aliarum, quibus anima quærendis operam dabat, atque ab illis in quæsitam deducitur. Quod si aut posituram pristinam amiserint fibræ, aut procul aberret a situ, in quo jacent, anima frustra laborabit in his recordandis. Et ecce facilis ratio duos eventus explicandi, quos animadvertimus, in nobis ipsis frequenter accidere: primum, rerum præteritarum memoriam quandoque penitus aboleri: alterum, sæpe frustra laborare, ut excitemus alicujus objecti memoriam, quam deinde, aliud agentes, spontè occurrere, dum minimè illam requirimus, experimur. Nimirum in primo casu illa fibræ dispositio a primitivæ sensatione inducta omnino immutata fuit; adeoque in posterum illud phantasma, a quo excitatio dependet præteritæ sensationis, in suo tabulario animus reperire non potest. In altero verò casu longè aberrat a situ, in quo hujusmodi monumentum repositum est; idcirco frustra labor insumitur, nec optatæ recordationis compos fit: donec forte fortuna alio tempore nec opinanter in illam fibræ incidat, quæ adversariorum vices gerit, in eaque legit, quod antea frustra quæsiverat. Si hæc vero proxima non sunt,

cer-

certe rûde aliquod exemplum perhibent eorum, quæ in memoria historia accidere solent.

§. II.

De Somniis.

363 In machina animali duplex motus distinguitur: *vitalis* unus, a quo functiones vitæ dependent, ut motus cordis, pulmonis, arteriarum &c. *animalis* alter, qui sensationes omnes, motusque membrorum voluntarios comprehendit. Ille cessare numquam potest, vita salva remanente: animalis verò intermittit, maximè quum dormimus, ut planum est.

364 Status igitur ille animæ, in quo sensationes con- quiescunt, aut saltem remittuntur adèò, ut earum conscia non sit, *somnus* dicitur; quum verò sibi adest, ac ideas claras rerum, quæ tum intra, tum extra se geruntur, obtinet, vigilare; statusque ille *vigilia* audit. Quod si aliquando contingat, motus animales cessare, cum remissione quadam motuum vitalium, *deliquium* animus patetur; quod a somno in hac motuum vitalium remissione distinguitur, in quo potius intendi motus vitales, observatione compertum est.

365 *Somnus* vel *profundus* est, in quo anima planè sensationum omnium conscientia destituitur: vel *remissus*, ita ut statum quemdam medium inter somnum, ac vigiliam faciat, phantasmatis animo occurrentibus, a quibus etiam afficitur. *Somnium* id appellamus, in quo ideæ materiales præhabita id pariunt, quod in vigilia sensationes ab objectis externis impressæ.

366 Corol. Somnia habere non possemus, si nullæ in cerebro præteritarum sensationum ideæ remanerent. Sicut enim recordari non valemus, quæ sensibus numquam percepimus (352); sic nec ab his in somno affici, si nulla in fibris vestigia, phantasmata reproducentia superessent. Hinc omnia, quæ in somniis animo occurrant, præteritarum rerum memoria dici posset, nisi temerè imagines confunderentur, ac monstris simillima comparerent. Nam quemadmodum animus vigilans facultate pollet (353) dissimilia conjungendi, quæ a duarum, aut plurium idearum permixtione oritur; sic in somnio ab earumdem imaginum concursione ejusmodi monstra nascuntur.

367 Sunt, qui opinentur, omne somnium ab sensione aliqua initium ducere; quin phatasmatum excitatio enascatur ab interno aliquo principio fibras commovente. Mihi ægrè hoc persuadebunt Wolfius, ac Makus, ægriusque

que assentiar rationi, cui innituntur; videlicet non raro postquam experrecti sumus, sensationis originem somnio præbentis nos recordari. Quod addunt ideas consociatas unam ab altera excitari, primamque ab aliqua sensione exsuscitari oportere, probat tantum rationem aliquam sive internam, sive externam adesse, animam determinantem ad has impressiones, minimè verò ab externa organi commotione semper proficisci debere. Quis enim credat, semper sensus externos percipi debere, ut ad somniantium determinemur? Raro admodum somnia contingerent, si hoc verum foret.

368 Jam si anima ab una fibra tantum afficiatur, *somnium simplex* erit, nihilquæ aliud præter unius objecti phantasma conspiciet in somnio; verum si plura recurrant simul, *somnium compositum* succedet simplici; ab hoc enim plerumque initium ducit compositum. Quod quidem a lege idearum consociatarum provenire (355), præsertim deducitur ex natura ipsa somniorum, in quibus ideæ, quæ vigilantibus consociatæ fuerunt, dormientibus observari experimur;

Et quoi quisque ferè studio devinctus adhaeret,
Aut quibus in rebus multum sumus ante morati,
Atque in qua ratione fuit contenta magis mens,
In somniis eadem plerumque videmur obire:
Causidici causas agere, & componere leges:
Induperatores pugnare ac prælia obire:
Nautæ contractum cum ventis cernere bellum:
Nos agere hoc autem, & naturam querere rerum,
Semper & inventam patriis exponere chartis.

Lucret. Lib. 4, v. 959.

369 Ceterum quæ somniantibus nobis phantasmata recensant, veluti præsentia conspiciuntur, ut graphicè modo depinxit Lucretius. Hoc a cessatione sensuum exteriorum, vividaque imaginum representatione, a quibus phantasia percellitur fortius (361), dum per quietem cetera functiones cessant, repetendum esse videtur. Si enim vigilantibus nobis æquè vivida sensatio præsentium, ac absentium objectorum excitaretur, res omnes pro præsentibus usurparemus; nec recordationem a præsentia distingueremus (ibid.).

370 Somnia cessant, vel accessione profundi somnii (365), dum anima, humoribus magis consopito cerebro, fibrarum impressiones sentire non potest; vel sensationibus vehementioribus cerebrum excitantibus, e qua commotione vigilia initium ducit. Hoc plerumque post sex, aut septem horas præsertim evenire quotidie experimur; quum

suc-

succo nerveo instaurato, nervorum tensionem restituit, a qua status vigiliæ consequitur.

371 Schol. Si somnia in causa, sive ut scholæ loquuntur, *subjectivè* spectentur, rationem habent in phantasia, seu cerebri affectionibus, a quibus vis imaginandi determinatur ad hujusmodi impressiones recipiendas. *Objectivè* autem omni ratione destituuntur, quum sint rerum series à concursione imaginum provenientes, ac plerumque monstruosam scenam animo exhibentes, quæ nullibi, ut representantur, existit.

§. III.

De Memoria.

372 Facultas imaginandi *memoriæ* quasi fundamentum est. Quamvis autem hæc alteram necessariò supponat; memoria, ac imaginatio res sunt omninò diversæ. Nam hæc, facultas est præteritas sensationes renovandi (352); altera renovatas sensationes recognoscendi. Phantasma præsens Archimedis habebat ille, qui tamen illud non recognoscebat: Cononis verò imago & præsens, & ab ipso recognita fuit.

In medio duo signa: Conon, & quis fuit alter,
Descripsit radio totum qui gentibus orbem?

Virg. Ecl. 3, v. 40.

En igitur imaginationis opus in instauranda utriusque mathematici præconcepta idea; memoria verò recognoscebat Cononis esse quod præsentabatur signum, Archimedis non recognoscebat. Hoc etiam nobis evenire passim experimur, dum sententias, eventus &c. in mente habemus; auctoris, libri &c. non recordamur.

373 Verum etiamsi aſinitas magna inter phantasiam ac memoriam intercedat, plura objecta comprehendit memoria, quæ ad facultatem imaginandi non pertinent. Abstractionum (Log. 16), ratiocinationum &c. olim a nobis perfectarum recordamur, quæ imaginationis opus non sunt. Idcirco memoriam in *sensitivam*, ac *intellectualem* dividere possumus: illa res imaginatione perceptas, hæc intellectus operationes comprehendit.

374 Schol. Hæc divisio claritatis gratia tantum inventa est. Nam res etiam abstractæ, ac ratiocinio deductæ prius ab idearum materialium excitatione incipere debent, juxta vulgatum dogma: *nihil est in intellectu, quod prius non fuerit in sensu*. Deinde memoria illa intellectualis a co-

rebro etiam pendere, quemadmodum altera sensitiva, manifestum est ex eo, quod utraque cerebri læsione, aut mutatione intereat (359), intellectus functionibus integris permanentibus.

Quod jam in phantasia observavimus, idearum associationem dari (355), ad memoriam etiam transferendum esse, res ipsa loquitur. Ab hac enim recurrentium idearum catenatione memoriæ subsidium maximè pendet; quod in iis, quæ memoriæ mandamus, experiri licet.

375 Corol. 1. Idea de novo adveniens nullas ideas excitare potest ratione consociationis. Si enim ob hanc causam illas concitaret, non amplius nova, sed aliis jam antea consociata fuisset. Ab hac igitur exsuscitatione aliarum notionum dignoscere possumus, num aliàs eam ipsam ideam habuerimus. Hoc frequenter evenire solet, dum aliquem, rem quasi novam admirantem, commonemus jam ante a se visam, & cognitam fuisse, ostendentes ab indicatione aliquarum circumstantiarum, ex quibus in illo memoria refricetur. Hinc senex Œdipo nomen requirenti illius pastoris, cujus infans custodia traditus fuerat, ait:

Prima languescit senum

Memoria longo lassâ sublabens situ.

Œd. *Potesse facie noscere ac vultu virum?*

Sen. *Fortasse noscam: sepe jam spatio obrutam*

Levis exoletam memoriam revocat nota.

Seneca in Œd. act. 4.

376 Corol. 2. Ideam recognoscimus, dum ad seriem notarum, quibus antea consociata fuit, ac nunc est, animadvertimus. Dum hominem pridem jam visum intueris, attentè oris notas, staturam, molem &c. contemplaris, statimque excitatur aliarum notarum series, quibus cum sociata fuit pristina illa visio, & conspectus primus, puta domus, fori, vestium &c. quæ simul comitata sunt notionem illam personæ nunc præsentis. Ab hac mentis in utramque seriem animadversione, quæ sita tandem recognitio oritur, idem nunc esse objectum præsens ac illud quondam nobis cognitum. „Tanta vis admonitionis inest in locis, ut non sine causa ex his memoriæ ducta sit disciplina. „ Cic. de Fin. lib. 5, c. 1.

377 Schol. Præcipua memoriæ nota, sive character insignis, quo eam ab aliis animi facultatibus discernimus, hic est; actio mentis, sive judicium reflexum notarum convenientiam recognoscens, identitatemque inter objecta, quæ duo videbantur, affirmans. Licetne ex hoc antecedente deducere, memoriam nihil aliud esse quam judicium, sive ratiociniura practicum ex adjunctis identitatem

tem inferens? Sanè dum e similitudine quadam notarum duo objecta unum, idemque videntur, ac majore attentione mens, discussis utriusque notis, postea diversa esse recognoscit, quæ prius idem apparebant, judicii exercitium id esse videtur de diversitate objectorum sententiam ferentis. Sed hæc parum nostra referunt: ac citius juvat contentiones minuere, quam novas exsuscitare in hac temporis egestate.

378 Ex magna illa memoriæ cum imaginatione affinitate (372) facile derivatur explicatio earum, quas in memoria animadvertimus, proprietatum. 1 Quo res distinctius, sapius, ac recentius fuerunt imaginationi presentatæ, eo alacrius, ac promptius memoria ipsarum reviviscit. Nam ex iisdem capitibus phantasia adjuvatur ad imagines reparandas (360): adedque & mens ad eas recognoscendas; in quo memoriam consistere docuimus (372). 2 Quo promptior imaginatio fuerit ad ideas instaurandas, major erit memoriæ alacritas ad easdem recognoscendas; quo tardiores, inconstantem, ac remissam magis experiemur, & memoriæ detrimenta similia subsequantur, necesse est: idcirco a phantasia vitiiis, vitia memoriæ repetere debemus; ab ejusdem optimis qualitatibus, respondentes in memoria virtutes consequentur. 3 Id quod *mandare memoriæ* dicimus, est facilitas quædam renovandi, ac recognoscendi ideas, comparata ab repetitione ejusdem notionis; qua repetitione, sicut in aliis corporis membris ad alia officia, sic in phantasia promptitudo innascitur ad imaginum instauracionem. Hac facilitate perdurante, *memoria retinere* aliquid dicimur; cessante, rerum *oblivisci*. 4 Hac memoria acquisita repetitione ejusdem impressionis, *artificialis* quædam est facultas exercitio comparata: quæ etiam signis, ordine rerum, aut verborum adjuvari potest; hæc enim mirè phantasiam excitant (355) ad memoriam artificialem vel augendam, vel conservandam. 5 *Memoria labimur*, quum ideam quampiam recurrentem cum alia confundimus, unam, eandemque esse existimant. Hoc non rarè accidit scriptoribus citantibus verba alicujus auctoris, aut operis, quæ tamen in aliis legerunt, aut in alio ejusdem auctoris opere inveniuntur.

379 Schol. 1. Memoriæ portenta quædam referuntur ab historicis, quæ pene fidem superant. Cyrum numerosissimi exercitus milites de nomine salutasse, auctor est Plinius lib. 7, hist. c. 24. idem fere de Francisco I. Gallorum Rege in historia Caroli Quinti legisse memini. Seneca duo millia hominum, quo erant ordine recitata, referebat, & ab his, qui ad audiendum præceptorem cum ipso convenerant, singulos versus a singulis datos, quum plures essent ducentis, ab ultimo incipiens usque ad primum

recitabat. Franciscus Suarius, Famiano Strada referente, opera D. Augustini ita memoria retinebat, ut loca omnia, pagina, ac linea indicatis, citare posset. De Scalligero, Vallisioque mathematico alia memoriæ prodigia refert Bonnetus tom. 1. Palingenes. in tract. prodromo. Hujusmodi facilitas ab peculiari cerebri structura, ac temperie, quæ rarè admodum hominibus contingit, repetendæ videtur: neque artem illam memoriæ, quam sprevit Themistocles, teste Tullio, a Simonide, aut alio quopiam oblatam, eo usque protendi posse existimaverim, ut communem hominum reminiscendi facultatem excedat.

380 Schol. 2. Tritum est illud, *memoria excolendo augetur*; quod ego sic intelligo, ut animus iterato exercitio memoriæ mandandi alacritatem quamdam nanciscatur, ac, ut ita dicam, *habitus* contrahat hujusmodi exercitii. Ceterum quo plus memoriam oneramus rerum imaginibus, minorem easdem retinendi facilitatem experiamur, oportet. Memoria enim imaginationi innititur; cujus facultas a dispositione fibrarum cerebri omninò dependens, quum limitata sit, ab nimia conclusione idearum debilitetur, necesse est. Idcirco juvenes ad mandandum memoriæ promptiores animadvertimus, quam viros, etiamsi hi in magno memoria exercitio versati fuerint. Relege dicta art. 362.

CAPUT QUINTUM.

De intellectu, ejusque Operationibus.

§. I.

De facultate intelligendi.

381 *Intellectus* est illa animi facultas, qua res distinctè percipimus, earum notas ita separando, ut ab aliis discernere possimus. Hinc tum demum quidpiam intelligere dicimur, quum notas objecti percipimus, eas distinctè separando, ac representando eo modo, quo objectis insunt. Intelligenter etiam aliquid exponi declaramus, quum ejus nota dilucidè explicantur.

382 Corol. Hac facultate nos pollere intimè conscientia monemur (326). Quis enim vel plumbeus in se ipse non sentit, res aliquas ita percipere, ut quasdam notas distinguat in objecto, quibus illud ab alio discernat? hoc autem est, quod *intelligere* vocamus (præc.): gaudet igitur animus vi intelligendi, seu intellectu.

383 Schol. 1. Sunt, qui facultatem intelligendi per vim mentis ad res *universim* representandas explicant, ita ut